

РАЗДЕЛ 7 ЯЗЫКОВАЯ КОММУНИКАЦИЯ В СОВРЕМЕННОМ ПОЛИКУЛЬТУРНОМ МИРЕ

Варановіч В.В.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск

ВЫЯЎЛЕННЕ І АПРАЦОЎКА АПІСАЛЬНЫХ ПРЭДЫКАТАЎ У СІСТЭМАХ АЎТАМАТЫЧНАЙ АПРАЦОЎКІ ТЭКСТАЎ

Аўтаматычная апрацоўка натуральна-моўных тэкстаў абапіраецца на аналіз мовы на ўсіх яе ўзроўнях: марфалагічным, сінтаксічным, семантычным, прагматычным (пры апрацоўцы вусных тэкстаў – яшчэ і на фанетычным), вынікам такога аналізу з’яўляюцца камп’ютарныя мадэлі тэксту, якія адэкватна адлюстроўваюць яго граматычныя і сэнсавыя канструкцыі.

Этап сінтаксічнага аналізу ўяўляе сабой сукупнасць аперацый, якія выконваюцца над паслядоўнасцямі лексем, якія прадстаўляе зыходны тэкст, для вызначэння сінтаксічных сувязяў між тэкставымі аб’ектамі. Задача сінтаксічнага аналізу заключаецца ў тым, каб, выкарыстоўваючы марфалагічную інфармацыю аб словаформах і звесткі са слоўніка, пабудаваць сінтаксічную структуру зыходнага сказа (=ажыццявіць разбор сказа) [2, с. 240]. Вызначэнне сінтаксічнай структуры тэксту базіруецца на наступных задачах:

- 1) раздзяленне фразы на часткі (вылучэнне простых сказаў, дзееспрыметніковых і дзееспрыслоўных зваротаў і т. д.);
- 2) вырашэнне сінтаксічнай аманіміі;
- 3) выяўленне і апрацоўка рознага роду несвабодных спалучэнняў словаформ;
- 4) атрыманне неабходнай інфармацыі да частак складаных сказаў;
- 5) вызначэнне сувязяў між словаформамі ў межах частак складанага сказа і між часткамі складанага сказа.

Выяўленне апісальных прэдыкатаў (АП) павінна адбывацца на этапе выяўлення несвабодных спалучэнняў, паколькі ў многіх прыкладных задачах (машынны пераклад, рэферыраванне і інш.) неабходна атаясаміць апісальныя прэдыкаты з аднаслоўнымі адзінкамі (дзеясловамі). Аднак варта ўзгадаць, што АП адрозніваюцца ад фразеалагічных адзінак больш свабодным складам, а таксама парадкам кампанентаў як ў самім АП, так і ў сказе. У сувязі з рознымі падыходамі да папярэдняй апрацоўкі розных АП пры аўтаматычным сінтаксічным аналізе варта пашырыць класіфікацыю, прыведзеную ў працах

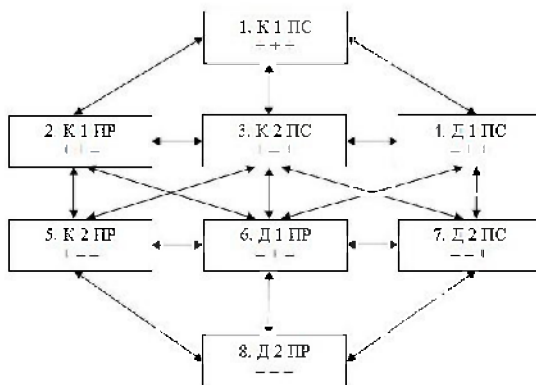
М.У. Усеваладавай і В.А. Кузьмянковай. Вылучым тры прыкметы, якія неабходна ўлічваць у дадзенай класіфікацыі:

А) Наяўнасць ці адсутнасць адлегласці паміж кампанентамі АП. Паводле гэтай прыкметы вылучаюцца кантактныя і дыстантныя АП. Такая класіфікацыя неабходная, таму што падыходы да апрацоўкі розных тыпаў АП ў сістэмах ААТ прынцыпова адрозніваюцца.

Б) Пазіцыя іменнага кампанента паводле функцыі ў сказе. Па такой класіфікацыі вылучаюцца АП-1 – канструкцыі непрэдыкатыўнага тыпу, якія складаюцца з дзеяслова ці прыметніка-эксплікатара і прамога ці ўскоснага дапаўнення без прыназоўніка ці з прыназоўнікам, і АП-2 – канструкцыі, дзе іменны кампанент займае пазіцыю дзейніка, дзеяслоў-эксплікатар – выказніка [1, с. 7].

В) Паводле фармальнай пазіцыі іменнага кампанента адносна эксплікатара можна вылучыць АП з прэпазіцыяй і АП з постпазіцыяй іменнага кампанента.

Адапаведна, існуе восем падкласаў апісальных прэдыкатаў (Малюнак 1):

Малюнак 1 – Класіфікацыя апісальных прэдыкатаў

1. Кантактныя АП-1 з постпазіцыяй іменнага кампанента: Я абавязаны **ажыццяўляць кантроль** за выкананнем яго загаду (В. Быкаў).

2. Кантактныя АП-1 з прэпазіцыяй іменнага кампанента: Вось заўтра, – ён паказаў на пласкадонку, – будзем **падкормку даваць**... (М. Ракітны).

3. Кантактныя АП-2 з постпазіцыяй іменнага кампанента: У другой палове XVI ст. **адбываецца вяртанне** да ідэі паяднання хрысціянства (А. Суша).

4. Дыстантныя АП-1 з постпазіцыйй іменнага кампанента: Не забудзьцеся, калі будзеце **даваць** у яе **нырца** (У. Арлоў).

5. Кантактныя АП-2 з прэпазіцыйй іменнага кампанента: Непасрэдны **ўплыў адбываўся** і праз пэўную сістэму сацыялізацыі, веды, уменне, навыкі і г.д., якія набываюцца індывідам шляхам выхавання (С Амелька).

6. Дыстантныя АП-1 з прэпазіцыйй іменнага кампанента: Як адзначалася, навуковую **распрацоўку** асноўных прынцыпаў кваліфікацыі **здзейснілі** такія школы права, як каментатары і гуманісты (Г. Дзёрбіна).

7. Дыстантныя АП-2 з постпазіцыйй іменнага кампанента: Праз 20 гадоў **праводзіцца** агульная **праверка** правільнасці вызначанай мэты і задач Стратэгіі, аналізуецца ступень выканання закладзеных у Стратэгію канкрэтных задач (С. Запрудскі).

8. Выстантныя АП-2 з прэпазіцыйй іменнага кампанента: **Пакрыццё** дарожных расходаў, а таксама расходаў на пражыванне ўдзельнікаў праграмы **здзяйсняецца** адпраўляючым бокам (Дамова аб супрацоўніцтве).

Апрацоўка кантактных АП-1 (падсістэмы 1 і 2) найбольш простая, гэта задача зводзіцца да задачы выдзялення ідыяматычных выразаў, якія складаюцца з бесперарыйных паслядоўнасцяў слоў. Для выяўлення такіх АП і далейшай іх замены на аднаслоўны прэдыкат (да пачатку сінтаксічнай і семантычнай апрацоўкі сказа) неабходна скласці спісы ўсіх магчымых камбінацый дзеясловаў-эксплікатараў з іменнай часткай (выяўленых на этапе збору матэрыялу), якія прадстаўлены ў наступным выглядзе: збіраць – праводзіць збор – збор праводзіць. Заўважым, што дзеяслоў можа быць ў сказе як у інфінітыве, так і ў асабовай форме, але пытанне атаясамлення розных дзеяслоўных форм вырашаецца з дапамогай марфалагічнага машыннага слоўніка, дзе прадстаўлены поўныя парадгмы дзеясловаў.

Для апрацоўкі дыстантных АП-1 (падсістэмы 4 і 6) неабходна прыцягненне тэорыі спараджальных граматык, распрацаваную Н. Хомскі. Згодна тэорыі, “спалучальнасць складнікаў вызначаецца уласцівымі ім селектыўнымі прыкметамі, якія ў канчатковым выніку выводзяцца з прыкмет лексем, якія ўваходзяць у іх, галоўным чынам з катэгарыяльных (=часцінамоўных) прыкмет” [3, с. 518]. Дыстантныя АП-1 з постпазіцыйй іменнага кампанента (падсістэма 4) можна прадставіць у выглядзе кантэкстна-свабоднай граматыкі:

а. АП → ДЗГ ІГ

б. ДЗГ → ДЗ

в. ДЗГ → ДЗ ІГ

г. $\Gamma \rightarrow \text{H}$

д. $\Gamma \rightarrow \text{ПРМ H}$

е. $\Gamma \rightarrow \text{ПРМ ПРН H}$,

дзе ДЗГ – дзеяслоўная група, Γ – іменная група, ДЗ – дзеяслоў, H – назоўнік, ПРМ – прыметнік, ПРН – прыназоўнік.

АП-1 з прэпазіцыяй іменнага кампанента (падсістэма 6) могуць быць распазнаныя з дапамогай наступнай граматыкі:

а. $\text{АП} \rightarrow \Gamma \text{ДЗГ}$

б. $\text{ДЗГ} \rightarrow \text{ДЗ}$

в. $\text{ДЗГ} \rightarrow \text{ДЗ } \Gamma$

г. $\Gamma \rightarrow \text{H}$

д. $\Gamma \rightarrow \text{ПРМ H}$

е. $\Gamma \rightarrow \text{ПРМ ПРН H}$

Распазнаванне і атаясамленне з аднаслоўным прэдыкатам АП-2 (падсістэмы 3, 5, 7, 8) прынцыпова адрозніваецца ад апрацоўкі АП-1, паколькі для захавання зместу сказам пры замене прэдыката неабходная трансфармацыя усёй структуры сказа. У некаторых выпадках трансфармаваны сказ мае поўную граматычную аснову (дзеяннік і выказнік), у іншых – магчымая замена толькі на безасабовую канструкцыю. Такім чынам, для правядзення такой аперацыі неабходна вызначэнне тыпаў глыбінных склонаў, якія могуць быць прадстаўлены апісальнымі прэдыкатамі.

ЛІТАРАТУРА

1. Кузьменкова, В.А. Типология описательных предикатов и их аналогов в современном русском языке. автореф. дис. ... канд. филол. наук: 053.05.37 / В.А. Кузьменкова; МГУ. – М., 2000. – 23 с.
2. Попов, Э.В. Общение с ЭВМ на естественном языке / Э.В. Попов. – М: Наука, 1982. – 360 с.
3. Тестелец, Я.Г. Введение в общий синтаксис / Я.Г. Тестелец. – М.: Рос. гос. гуманитар. ун-т, 2001. – 796 с.